

Voigt Vilmos

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI RÉTEGEK ÉS KÉRDÉSEK A MAGYAR HAGYOMÁNYOS GYÓGYÍTÁSBAN

(ÖSSZEVETŐ KITEKINTÉSEKKEL)

Mi van legtöbb a világon? – kérdezi az ismert anekdota. Orvos – hiszen mindenki tud mások számára gyógymódot. Most úgy folytathatnánk: miből van a legtöbb a világon? Gyógyításból, gyógyító eljárásokból, hiszen minden kultúra számtalan módját alakította ki a betegségek értelmezésének és kezelésének. Sajnos, azt is hozzátehetjük, a betegségek és a szerencsétlenségek száma sem kevés, ezért igazán mód van arra, hogy sok-sok diagnózis, sok-sok gyógyszer, rengeteg gyógy mód alakuljon ki minden kultúrában és mindenkor. Magyar utazók, kutatók, orvosok és érdeklődők, mondhatnánk páciensek, mindig is figyelhették a világ hagyományos gyógyító gyakorlatát. Mégis meglepő (ám tény), hogy magyar nyelven eddig nem jelent meg *etnomedicinális* monográfia vagy legalább tanulmánygyűjtemény. A népek gyógyító tudománya (végül is ezt jelenti az újabbban nálunk is használt „etnomedicina” szó, s nem a magyar népi gyógyítás előkelőbb megfogalmazását, ahogyan korábban vélték), olyannyira sokrétű, bonyolult és érdekes kutatási téma, hogy bizvást nevezhető kimeríthetetlennek.

Csak a tájékozatlan embernek újdonság, hogy kutatóink (akiknek fő érdeklődési területe vagy a magyar hagyományos gyógyítás, vagy a világ távoli kultúráinak más aspektusai) milyen odaadó figyelemmel illették a világ legkülönbözőbb népeinek gyógyítási viszonyait. Ilyen figyelem nélkül nincs sem teljes értékű etnológia, sem teljes értékű művelődéstörténet. A magyar gyógyítást sem ismerhetjük meg igazán, ha nem tudunk a távoli és eltérő gyakorlatról. Ezen túl, ékes bizonyossága annak is, hogy a messzire jutott magyar orvosaink, gyógyszerészeink milyen nyitottak a helyi gyógyítási hagyományok megismerését illetően, hogyan igyekeztek a maguk gyakorlati munkája során hasznosítani mindazt e hagyományokból, amit lehetséges. Ez a humanista felfogás szöges ellentétben áll a (szerencsére nálunk csak külön és egyedi „művelődéstörténész-orvostörténész” műveiben előforduló) olyan nézettel, ahol leplezetlen lenézéssel és gyűlölettel beszélnek a világ egyszerű embereinek és a tőlünk távoli kultúráknak gyógyítási gyakorlatáról, vagy annak ott ismert indoklásáról. Ez a hang távol maradt és távol is marad a józan kutatástól, hiszen dolyfre semmi okunk: a hagyományos orvoslás mindenütt a maga lehetőségeit követve adja azt, amit tud. A mi hagyományos orvoslásunk sem több, sem jobb. Nem

idealizáljuk sem ezt, sem a világ bármely más régi gyógyító eljárásrendszerét. A mi feladatunk a bemutatás, nem a dörgedelmes „elítélés”. Éppen ezért, ha kritikai hangot ütünk meg, ezt úgy értjük, hogy még mindig kevés az, amit a világ népeinek hagyományos gyógyításáról ismerünk, kutattunk, publikáltunk. Kötetek sora lenne csak elég arra, hogy akár csak legérdemesebb elődeink ilyen irányú munkásságát idézzük, bemutassuk.

A sok-sok ide kínálkozó példa helyett egyetlenegy említенék. Dr. Fuszek Rudolf 1913 és 1941 között dolgozott Libériában mint trópusi orvos, majd mint az egészségügyi szolgálat irányítója. Gunda Béla és Borsányi László úttörő munkái kellőképpen értékelték, milyen kincs a budapesti Néprajzi Múzeumban őrzött többszáz tételes libériai és kameruni néprajzi gyűjteménye (legkivált a csodaszép maszkok). Ám még etnológiai gyűjteményének kutatói is úgy vélték, etnomedicinális feljegyzései elkallódtak, vagy legalábbis nem hozzáférhetők Budapesten. Meglepetés volt számunkra, amikor 1982 nyarán rokonai Bartók Béla úti budapesti (!) lakásában megpillantottuk a hosszúkás fadobozokban tárolt „népi gyógyászati” cédulákat. Bízvást mondhatjuk, ez az anyag világszenzáció, feldolgozás és feldolgozó után kiált! És ki tudja, mennyi ilyen érték van még rejtve a közelünkben! Szeretnénk arra is felhívni mindenki figyelmét, hogy e pótolhatatlan anyagokat bocsássák a kutatók rendelkezésére. A nemzetközi magyar etnomedicinális kutatás semmivel sem hátrább való, mint a szerencsésebb környező országoké.

A másik nemzetközi gyógyászati téma (amelyet már az 1985-bern megtartott első budapesti etnomedicina-konferencia megnyitójaként is hangsúlyozni javasoltam) az, hogy a magyar népi gyógyítás helyes értelmezése sem képzelhető el az ilyen igazán távoli távlatok pontos érzékelése nélkül. Itt is van előzményünk, ám több az adósságunk a kelleténél. Legyen szabad itt csupán néhány ilyen vonatkozásra utalnom.

A magyar gyógyítástörténeti kutatás által belátható legkorábbi korszaktól, sőt már azelőttől kezdve napjainkig sok-sok témakörben csak széles körű, nemzetközi orvosnéprajzi szemle után mondhatunk tudományos érvényű véleményt. Hogy milyen alapvető fogalmak és jelenségek várnak még tisztázásra, könnyen bizonyíthatjuk.

1. Futaky István (Tungusische Lehnwörter des Ostjakischen. Wiesbaden 1975) vetette fel azt az elgondolást, miszerint a magyar *beteg* szó, amelynek eddig nem sikerült érvényes etimológiáját megadni, a tunguzból magyarázható. Első tekintetre hihetetlen e nyelvi (és kulturális) kapcsolat, azonban egyre több bizonyítékunk van uráli(!)-tunguz nyelvi kapcsolatokra (lásd legutóbb István Futaky: Die Frage der uralisch-tungusischen Sprachbeziehungen, In: Symposium Saeculare Societatis Fenno-Ugricae. Helsinki, 1983. MSFOu 185. 89–103), így „orvoslásunk” legrégebb, még bizonyítható nyomát sem érdektelen itt keresni.

Magam több ízben is részletesen foglalkozhattam e kérdéskörrel. Zur Kulturgeschichte der ungarischen Volksmedizin [Finnisch-Ugrische Mitteilungen 10 (1986) 481–491] című dolgozatomban főként a *beteg* szó vélhető ázsiai tartalmát illetően próbáltam megoldást keresni. Úgy vélem, nem tudjuk pontosan, mit is jelentett e honfoglalás előtti szavunk. A legegyszerűbbnek gondolt

megoldások (kínai, török párhuzamok stb.) egyelőre nem nyújtanak hihető hátteret. Legutóbb, az 1987 decemberében Budapesten tartott osztrák–magyar germanisztikai megbeszélésen azt a témát érintettem, vajon elképzelhető-e, ahogy Hadrovics László akadémikus (egy több mint nyolcvan éves szlavisztikai etimológiai hagyományt követve) vélte, hogy *beteg* szavunk a közép-felnémet *wetác* (többesszámban *wetäge*) szóból lenne magyarázható. Véleményem szerint a magyarban 1372-ben már írásban adatolt sokféle alak (*beteg*, *betegség*, *betegül*), valamint az ebből származó *beteg/betegség* jövevényszavak a horvátban és a románban (hogy további példákat itt ne idézzek), valamint a valódi betegség (nem pedig lelki szenvedés, misztikus és vallási baj, nyavalya) értelmében csak a 15. századtól kezdve terjedő német *Wehtag(e)* alakok azt bizonyítják, hogy a német és a magyar hangalakok egybeesése véletlen, legfeljebb csak a magyar szó későbbi jelentésfejlődését befolyásolta. Azt is fontos érveknek tartom, hogy a német *wetác* előtt ott a *krank*, a horvát *betezan* előtt a *nemoć*, sőt a szláv *bol'est*, míg a magyar *beteg* szónál nincs régebbi szavunk. Egyszóval, mi már a honfoglalás előtt „betegek” voltunk, nem kellett a bajor szóösszetételre várni, amely csak a 13. század második felétől ismeretes. Anélkül, hogy *beteg* szavunk végső etimológiáját most megadni tudnók, biztosra vesszük, e szó nem honfoglalás utáni jövevényszó nyelvünkben. Ez azt jelenti, érdemes volna orvostörténezeinknek legalább oly figyelemmel kísérni e kifejezést, mint ahogy nyelvészeink az ugyancsak honfoglalás előtti *orvos* szóval tették.

2. Nemcsak a régmúltból, hanem szinte a közelmúltból is hozhatunk olyan ázsiai párhuzamot, amelyekhez hasonlók a magyar gyógyítás történetében találhatóak. E téren azonban óvakodni kell az elhamarkodott azonosítástól. Amint kiváló összegezések (pl. *Asian Medical Systems: A Comparative Study*. Edited by Charles Leslie. Berkeley – Los Angeles – London, 19) igazolják, Ázsiában igen sokféle orvosi rendszer él egymás mellett, és ezekből akár tetszés szerint lehet az összefüggésükből kiragadott magyar adatokhoz párhuzamot találni. Néha igen csábító az ilyen összevetés. Nálunk is gondoltak például a sámánisztikus gyógyítás megmaradására a magyar folklórban. A finnek körében igen szépen feldolgozott „a betegbe lövéssel eljuttatott betegség” hiedelem- és szokásrendszere (lásd Lauri Honko: *Krankheitsprojektile. Untersuchung über eine urtümliche Krankheitserklärung*. Helsinki, 1959, FFC 178.), illetve a Gustav Ränk által már hosszú ideje és eurázsiai távlatban kutatott elképzelés, miszerint a betegséget egy madár viszi el (ritkábban hozza). Ezek egyszerre adnak jó ötletet a magyar gyógyítás egyes részeinek vizsgálatához, de óvatosságra is készítetnek, hiszen félig-meddig hasonlóságok – mondjuk a szibériai és a magyar gyógyítás között – félre is vezethetik a kutatót. Tudjuk például, hogy a keleti osztjások körében gyakorlatilag máig két csoportra osztják a betegségeket: egyesek oka természetes (pl. törések, sebesülések) – ezek gyógyítására akár a szovjet orvoshoz vagy kórházhoz is lehet fordulni –; másokat (ilyen például a tüdőbaj) a szellemek (egyes esetekben a halottak) okoznak – ezeket természetes úton nem kell, sőt nem is lehet gyógyítani. Ha egy osztják gyermek békával játszik, könnyen kap ilyen betegséget. A magyar hagyományos medicinában jártas ember számára rögtön párhuzamot

mok sora kínálkozik; a példával azonban éppen arra szeretnénk utalni, hogy bármilyen genetikus kapcsolat megállapítása korai volna (hiszen például a budapesti konferencián bemutatott etiópai tanulmány is ugyanezt a megkülönböztetést mutatja be). Azt viszont nem tartom kizártnak, hogy legkorábbi orvoslásunkban is megvolt ez a dualizmus vagy dichotómia, ami talán okát adhatja annak, miért van legalább két szavunk a gyógyítóra (vesd össze Pais Dezső: *A táltos meg az orvos – először publikálva 1958-ban, újabb és hozzáférhetőbb kiadása: A magyar ősvallás nyelvi emlékeiből.* Budapest, 1975. 73–108, 340). Ez a kérdés még egy olyan zseniális szófejtőt is, mint Pais Dezső, körmönfont magyarázatokra és nyelvtörténeti kerülőutakra kényszerített. Lehetséges, hogy semmi másról nincsen szó magyar nyelvi adataink mögött, mint arról, hogy a „természetes úton” gyógyító *orvos* és egy természetfeletti úton gyógyító *xxxxx* (pl. *táltos*, ám ide akármilyen más terminus is beilleszthető) ugyanannak a tevékenységnek dichotomikus megvalósítói. Ezt bizonyítja *jó (javas)* és *gyógyít* szavaink közismert összefüggése is. Amihez – nehogy valaki rögtön keletre szaladjon analógiáért – hozzátehetem, hogy a német *heil* és *Heilkunde* ugyanígy függnek össze.

3. Tudtommal az antik hagyomány továbbélését a magyar gyógyításban axiómának tekintjük. Ehhez a bölcs észrevételhez hozzátehetném, hogy emez antik hagyománynak megintcsak van nemeurópai összetevője. Szerencsére e témakörnek olyan csodálatos magyar áttekintése van, mint Hornyánszky Gyula monográfiája (*A görög felvilágosodás tudománya. Hippokrates.* Budapest, 1910.), amelyet még a legkiválóbb mai tudósok művei sem múlnak felül (vesd össze: Szabó Árpád–Kádár Zoltán: *Antik természettudomány.* Budapest, 1984. 349–404, 415–416). Az antik, görög, hellenisztikus és római orvoslás eljárásai különböző utakon hagyományozódtak és nemcsak Nyugat-Európa, hanem más területek (pl. Bizánc) közvetítésével is eljuthattak a magyarokhoz. Sajnos, a témakörnek eddig nem volt összegzője nálunk.

4. A középkori gyógyítás gyakorlata önálló rendszer, amely szorosan összefügg ideológiával és társadalmi hierarchiával, valódi tudományossággal és áltudománnyal. Azonban itt is találunk meglepő adatokat, amelyek azt bizonyítják, hogy olykor nem is olyan könnyű megállapítani egyes „középkori” szokások igazi okát vagy eredetét. Az a klasszikus monográfia, amely a királyok kézzel való gyógyításáról szól [Marc Bloch: *Les rois thaumaturges.* Az első kiadás 1924-ben jelent meg; az új kiadás (Paris, 1983) Jacques Le Goff mintaszerű bevezetőjét is tartalmazza], maga is utal azokra az előzményekre, ahol például Frazer, az Aranyág szerzője foglalkozik ugyanezzel a jelenséggel. A királyokról szóló másik klasszikus antropológiai mű (A. M. Hocart: *Kings and Councillors,* Cairo, 1936) szintén érinti a király mágikus gyógyító képességeit. Noha régebben Magyary–Kossa, újabban Klaniczay Gábor érintette a magyar királyok középkori gyógyító cselekedeteit, tüzetesen még nem tekintették át e kérdéskört. Már Bloch felfigyelt arra, hogy a néhány, a magyar királyokra (akik ekkor már Habsburgok) vonatkozó adat (Melchior Inchofer: *Annales ecclesiastici regni Hungariae.* Első kiadás 1644, második kiadás 1797, illetve Mathias Bel: *Notitia*) másodlagos lehet, ahol nem is a megszokott görvélykört, hanem a sárgaságot gyógyító erőt tulajdonították

a királyoknak. Sőt e források kortársai élcelődtek azon, miért nem gyakorolják a magyar királyok a gyógyítást, ha ez megilleti őket, és legendának, tudós átvételnek tekintették a híradást. Ez bizonyára így is van, mégis érdemes lenne megvizsgálni, miért éppen a magyar királyi minőségben tulajdonították e képességet a Habsburgoknak. Nem volt-e ennek korábbi nyoma is a magyarországi királyok körében? A középkorban a királyok felszentelése, felkenése gyakran szinte orvosi jellegű kezelés. Ebből a szempontból is kuriózumokkal tarkított középkori történelmünket érdemes lenne orvostörténéssel is áttekintetni.

5. A reneszánsz humanizmusától egyáltalán nem állt távol a régies orvoslási gyakorlat vagy annak új mezbe öltöztetése, akár az alkímia, az asztrológia, vagy az újplatonikus filozófia keretében. Ilyen vonatkozásban művelődéstörténezeink értékes munkát végeztek. Ide lehetne azonban sorolni még egy olyan területet is, amelyről eddig meglepően kevés szó esett a magyar tudományosságban, noha több kutatási terület (történettudomány, néprajz, vallástörténet, orvostudomány, pszichológia, művelődéstörténet stb.) találkozási pontjaként jellemezhető. A boszorkányokra vonatkozó történeti és néphit adatokat ugyan összegezték, azonban az orvosi vonatkozásokat eddig külön nem tárgyalták. [Legutóbb „Hiedelemrendszerek történeti változása és a boszorkányhit” címmel három tanulmányt foglaltak össze az Ethnographia XCIV (1983) 106–146 hasábjain, ezek Makkai László: „A középkori magyar hitvilág problematikájához”; Klaniczay Gábor: „Benandante – kresnik – zduhač – táltos.” Samanizmus és boszorkányhit érintkezési pontjai Közép-Európában; Pócs Éva: „Gondolatok a magyarországi boszorkányperek néprajzi vizsgálatához”.] Annál feltűnőbb ez, mivel éppen abból indult ki az egyik kutató (Bohannon nyomán), hogy a boszorkányok azok, akik a betegségeket terjesztik. Kár, hogy ez a medicínalis szál azután elvész az összefoglalásban. Új boszorkánykutatóink viszont néhány nagyon pozitív új felfogást képviselnek: művelődéstörténeti szempontúak, európai kitekintésűek, a magyar történeti és népi adatokat teljességükben, korpusz-szerűen kezelik. Éppen ezért szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy közismert a reneszánsz gyógyítás és a boszorkányság közti kapcsolat (lásd például Gregory Zilborg: *The Medical Man and the Witch During the Renaissance*. New York, 1969), amely egészen a *Malleus Maleficarum* értelmezéséig és a modern pszichiátria létrejöttéig terjed. Olyan kutatási terület ez, amelyet gyógyítástörténezeink különös figyelmébe ajánlhatok.

6. Nem írtak eddig önálló művet arról sem, hogyan jelentkezik az iszlám gyógyítási technikája (és elmélete) a magyarországi hódoltság idején, és valószínűleg később meg ennek a távolabbi környékén is. Tudjuk, hogy önmagában az iszlám orvostudománya milyen sokat merített az antik hagyományból, főként a görögökből, ugyanakkor a mindenkori környezet iránt sem volt közömbös, és hatott is ezekre. Manfred Ullman kitűnő összefoglalásaira hívatnám fel a figyelmet (*Die Medizin in Islam*. Leiden-Köln, 1970; *Die Natur- und Geheimwissenschaften in Islam*. Leiden, 1972). Mindkét kötet a *Handbuch der Orientalistik, Erste Abteilung, Ergänzungsband VI*. alrészeként (*Erster Abschnitt – Zweiter Abschnitt*) jelent meg. (Külön érdekes lenne a

probatum est jellegű anyag / török–arab mugarrabat, amely végül is a görög *pepeiratai, pepeiramenon* vagy *diá peiras* kifejezésekből származik és helyi megerősítésre utal.) Turkológusaink, történészeink bizonyára tudnának e téren is érdemi összegzést adni.

7. Természetesen külön tanulmányokban kell bemutatni, pontosan mit és mikor vettünk át a közös európai gyógyítási rendszerből, amely nálunk német és olasz vonatkozásokat jelent elsősorban. Elég sok előmunkát, régi „orvosi könyveink” forrásainak ígéretes vizsgálata utalt már ilyen összefüggésekre. Azonban éppen a rendszerszerűség kimutatása hiányzott néha az ilyen elemzésekből. Hogy pontosan mit is értek ezen, az 1987 őszán Szekszárdon tartott népi gyógyítási konferencián előadott dolgozatomban próbáltam bemutatni. Minthogy ez remélhetőleg megjelenik *A mai folklór – Folklore Today* budapesti kiadványsorozat következő számában, itt nem szükséges adataimat részletezni. Gyakorlatilag azt mutattam be, hogy a magyar gyógyítás múltjában jól ismert *terjék* szó és fogalom egy európai gyógyítási rendszert képvisel, amelynek meglétét, sőt a hivatalos gyógyításból mintegy „népivé” válását is adatokkal tudjuk igazolni. Természetesen ennél jobb, döntőbb fontosságú más fogalomról vagy kifejezésről én nem tudok (ezért is választottam éppen ezt előadásom tárgyául), ám hasonló összefüggések más témákkal kapcsolatban is jól kimutathatók lennének.

8. Természetesen a magyar orvoslásnak, még a népi orvoslásnak is, igen sokféle a nemzetközisége. Kiváló munkák egész sorában foglalkozott Gunda Béla azzal, hogy vándorgyógyítók (vagy gyógyszerárosok, ám kuruzslók is) járták be a Kárpát-medencét, nemegyszer óriási területeket ismertek, akár az európai határokon túl is. [Lásd erről legutóbb Gunda, Béla: *Wandernde Mediziner in Karpaten-Europa*. In: *Beiträge zur Ethnomedizin, Ethnobotanik und Ethnosozologie* 8 (1983) 265–280.] Érdemes lenne egyszer ezt az interetnikus kapcsolatrendszert is jobban megismerni orvostörténészeinknek.

A magyar „nép” is igazán messzire jutott régi határain túl. A legismertebb az Amerikába került magyarság útja. Természetes, hogy vittek magukkal népi gyógyító eljárásokat is, ezeket megőrizték és átalakították, kapcsolatba kerültek hasonló eljárásokkal más népek, sőt más kontinensek hagyományai közül. Amint kitűnő amerikai néphitgyűjtésekből tudjuk (lásd például a legtöbb ilyen magyar anyagot tartalmazó nagy gyűjteményt: *Popular Beliefs and Superstitions: A Compendium of American Folklore*. Compiled by Newbell Niles Puckett, edited by Wayland D. Hand–Anna Casetta–Sandra B. Thiderman. Boston, 1981), van ilyen jellegű magyar adattár az Egyesült Államokban. A közvetlenül a népi gyógyításra vonatkozó összegzések (ezek közül a leghasznosabb: Wayland. D. Hand: *Magical Medicine. Selected Essays*. Berkeley–Los Angeles, 1980) azonban a magyar adatokat ilyen szempontból nem összegezték. Ez természetes, hiszen magyar kutatóknak kellene erre gondolniuk.

Ilyen és ehhez hasonló interetnikus vizsgálatokat végezhetnek el orvostörténészeink, néprajzkutatóink. Arra, hogy hazai nemzetiségeink és a környező népek hagyományaira is figyelniük kell, nem szükséges külön figyelmeztetnünk, hiszen ilyen kutatások folytak és folynak most is.

9. Orvostörténetünk hosszú útjának szinte nincsen vége. Mai hivatalos és egyéni orvoslásunkban is igen sok a folklorisztikailag, néprajzilag értékelhető vonás. E téren a számos kínáló párhuzam helyett csak két olyan kiadványra hívom fel a figyelmet, amelyek módszertanilag igazán hasznosíthatók. Finn folkloristák tanulmánygyűjteményében foglalkoztak a népi gyógyítás múltjával és jelenével [Kansa parantaa – Kalavalaseuran Vuocikirja 63 (1983), toimittaneet: Pekka Laaksonen–Ulla Pielä], amely nemcsak a finnugor kortól továbbélő vonásokat, hanem a mai „herbalizmus” vagy természetes gyógy mód kérdéseit is érinti. A modern felfogásáról híres tübingeni néprajzi iskola egyik legújabb munkája (Jutta Dornheim: Kranksein im dörflichen Alltag. Sozio-kulturelle Aspekte des Umgangs mit Krebs. Tübingen, 1983 – Untersuchungen ... 57') a rákkal kapcsolatos mai falusi viselkedési normákat mutatja be. Mindkét munka már Magyarországon is utánozható lenne – és egyáltalán nem tanulságok nélkül. Új területei nyílnának meg néprajzi-gyógyítástörténeti kutatásainknak.

Végezetül még csak arra hivatkoznék, hogy éppen a legutóbbi időben világszerte megélné a nem-európai orvostudomány iránti érdeklődés. Nemcsak a művelődéstörténeti szakemberek, hanem a nagyközönség, sőt a betegek is érdeklődnek, eredményeket, olykor egyenesen gyógyulást remélnek. 1983. június 2–8. között az ausztriai Alpachban került sor például a második sámangyógyítási összejövetelre (Shamanism and Healing, Second International Gathering), amely 580.– nyugatnémet márkáért fogadta a résztvevőket. A több mint tucatnyi megjelenő sámán vagy gyógyító között jeleztek zairei táncosnót, New-Delhiből jött gyógyítót, több észak-amerikai indián orvosságos embert és énekest, egy zulu „sámán-főnököt”, egy 75 éves autentikus laoszi sámánt, tibeti-indiai gyógyítót, Amerika és Ázsia kultúráival foglalkozó kutatókat, zongora- és afrikai dobvirtuózt, valamint egy szaxofon- és egy klarinétjátékost, aki tanulmányozta a jógát, koncerteket adott a Tadzs Mahal előtt és a Kheopsz piramis belsejében. (Hoppál Mihály dolgozataiban több hasonló eseményről tudósít.)

Ha ez a nem-európai gyógyítás szemmel láthatóan ilyen jó üzlet német és osztrák (és egyéb) területen, szükség van arra, hogy olyan kutatók is foglalkozzanak a kérdésekkel, akiket nem pácienseik zsebe, hanem a tudományos tények érdekelnek. Minthogy félő, magyar adatok is bekerülnek az ilyen nemzetközi show-műsorba, mielőtt célszerű az, hogy szakmai körökben tisztázzuk, mi az, amit nem az érdeklődő és ügyeskedő szélesebb közönség, hanem a szakkutatás tud e témáról. A világ népeinek hagyományos gyógyító eljárásai iránti egyre növekvő érdeklődés gyakran csaphat át tévedésbe, felelőtlen reménykedésbe vagy éppen ígéretésbe. E régi gyógyító eljárások ugyanis cseppet sem jobbak a többinél, nem csodaszerek. Ha egyfelől értelmetlennek tartjuk a régi gyógyítás lenézését, másfelől haszontalannak tekintjük ezek kritikátlan magasztalását. Az etnológia és a művelődéstörténet egyaránt mutatják, hogy minden kultúra minden gyógyító eljárása viszonylagos: van benne csak a megszokottság által érvényesülő vonás, sokszor csak a szűkös lehetőségek miatt nem kerülhetett sor más, már akkor is felismerten jobb eljárásokra. Ugyanakkor a gyógyítás, az egyén és a közösség szempontjából olyannyira

fontos, hogy köré csoportosulhat a kultúra sok-sok más eleme is.

Fentebb jeleztük, csupán magyar vonatkozásban milyen sok a további vizsgálatok számára kínálkozó téma. A magyar hagyományos gyógyítás is része a világ egyetemes gyógyító gyakorlatának, ilyen összefüggésben kell értelmeznünk.

Rezime

Kultura, istorija i etnomedicina u Mađara

Uprkos značajnim istraživanjima u istoriji medicine ili narodne medicine i temeljitih razmatranja kulturnih i istorijskih problema u mađarskoj etnomedicini, ova tematika je sve do sada ostala u pismenoj formi neobrađena. U ovom radu postavljeni su neki važniji problemi svrstani po istorijskom kontinuitetu. Opšta mađarska reč za „bolestan”, „bolesnik” („sick”, „ill”, „patient”) je *beteg*, veoma stara reč, za koju su dosad neki lingvisti tvrdili da je pozajmljena iz raznih jezika. S druge strane važno je primetiti da je upravo ta mađarska reč poslužila kao model za rumunsku, hrvatsku i slovačku pozajmljenu reč. Tradicija stare medicinske prakse (uključujući staru Azijsku medicinu od starog veka, zajedničkog evropskog srednjovekovnog učenja, uticaja Islamske medicine itd.) svi slojevi u kulturi i istoriji lečenja u Mađarskoj kao i medicinske nege zahtevaju dalja istraživanja.

Summary

Culture, History, and Hungarian Ethnomedicine

In spite of important researches in medical history or folk medicine, a thorough survey of cultural and historical problems in Hungarian ethnomedicine until now remained as an unwritten topic. Only some major problems have been raised in the paper, arranged by historical continuation. The general Hungarian word for 'ill, sick, patient' *beteg* is a very old loanword, hitherto suggested by various linguists to be a loan from very different languages. On the other hand it is important to notice that the Hungarian word served as a model for Roumanian, Croatian and Slovak (etc.) *loanwords*. Tradition of old medical practices (including old Asian, from Classical Antiquity, common European medieval learning, influence from the Islamic medicine, etc.) / all of the strata in the culture history of Hungarian healing and medical treatment need further researches.